

Na razvoj čustvenih in vedenjskih težav oz. motenj pri otrocih in mladostnikih lahko vplivajo različni dejavniki. Med pisanjem diplomskega dela sem se seznanila z lažnimi ovadbami nasilja v družini, ki lahko imajo drastične posledice za otroka in njegov razvoj. Ob branju sodne prakse sem spoznala, da bi se morali starši veliko bolj zavedati svojih ravnanj, s katerimi najbolj prizadenejo (svoje) nedolžne otroke.

Lažne ovadbe nasilja v družini kot dejavnik čustvenih in vedenjskih težav otrok oz. mladostnikov

Nuša Kunčič,

dipl. pravnica (UN),
študentka mag. stopnje
na EPF Nove univerze

*Avtorica je članek izdelala
pod mentorstvom
doc. dr. Sare Ahlin Doljak.*

Da bomo lažje razumeli (in verjeli), da družina in njeno okolje bistveno vplivata na zdrav otrokov razvoj v vseh razvojnih fazah ter na potencialni razvoj čustvenih in vedenjskih težav oz. motenj, bom najprej predstavila psihosocialno ozadje tematike, na koncu pa s sodno prakso predstavila dejanske primere.

¹ Ur. l. RS, št. 58/11 in nasl.

² **Kosmač, S.:** (Ne)ustreznost kriterijev za opredeljevanje otrok s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, Socialna pedagogika, letnik 11, št. 3/2007, str. 385.

³ **Kobolt, A.:** Otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, v: **Vovk Ornik, N.** (ur.): Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami. Zavod RS za šolstvo, Ljubljana 2015, str. 32–34.

⁴ Prav tam.

⁵ EVA: 2019-3330-0033, <<https://e-uprava.gov.si/drzava-in-druzba/e-demokracija/predlogi-predpisov/predlog-predpisa.html?id=10552>>.

⁶ **Kobolt, A.:** Razumevanje in odzivanje na čustvene in vedenjske težave, Socialna pedagogika, št. 2/2011, str. 153–175.

⁷ **Žibert, E.:** Disfunkcionalna družina – eden od vzrokov za nastanek čustvenih in vedenjskih motenj, Socialna pedagogika, št. 1-2/2017, str. 135–152.

Opredelitev čustvenih in vedenjskih motenj

Otroci in mladostniki s čustvenimi in vedenjskimi motnjami se obravnavajo po Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1),¹ ki jim daje pravico do posebnih oblik pomoči in prilagoditev. Gre za otroke z intenzivnim, ponavljajočim se in trajnejšim disocialnim vedenjem, kar se kaže z neuspešno socialno integracijo. Simptomi, ki se pri takem otroku oz. mladostniku kažejo, so agresivno ali avtoagresivno vedenje, uživanje prepovedanih substanc, uničevanje tuje lastnine, čustvene motnje ipd. Glede na določbe zakona pa je otrok kot otrok s čustvenimi in vedenjskimi motnjami prepoznan šele takrat, ko pomoč šolske svetovalne službe in drugih strokovnih delavcev ni pomagala oz. pripomogla k zmanjšanju opisanih simptomov.²

Čustvene in vedenjske motnje se glede na merila Zavoda Republike Slovenije za šolstvo razporejajo v spekter. Običajno se lahko pojavljajo kot primanjkljaji na posameznih področjih učenja, motnje hiperaktivnosti in pozornosti idr. Ob upoštevanju učinkovanja socialnih, psiholoških, bioloških in okoljskih dejavnikov se za posameznika opredeli in načrtuje ustrezna pomoč. Vplivi, kot so doživljanje travmatskih izkušenj, neustrezno zadovoljevanje psihosocialnih potreb, pomanjkanje strategij, slaba kontrola impulzov in drugi, ki med seboj delujejo, posamično ali v kombinaciji sprožajo, oblikujejo in vzdržujejo otrokove čustvene in vedenjske odzive ter vplivajo na njegovo psihosocialno delovanje.³

Otrokova učinkovitost in prilagajanje na enem ali več področjih sta v primeru nezadostnih varovalnih dejavnikov v njegovem primarnem in širšem socialnem okolju ovirana, njegovo vedenje in/ali čustvovanje je nekontrolirano ali nerazumno, kot tako pa se kaže vsaj šest mesecev v najmanj dveh okoljih. Prav tako sta otrokova učinkovitost in prilagajanje ovirana, kadar intenziteta čustvenih odzivov in vedenja presega stopnjo pričakovanega za razvojno ob-

dobje ali okoliščine. V takih primerih pride do usmerjanja otroka v skladu z merili za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami po ZUOPP-1.⁴

Težave oz. motnje

Opozoriti je treba na uporabo terminov, kot sta »čustvene in vedenjske težave« in »čustvene in vedenjske motnje«. ZUOPP-1 kot otroke s posebnimi potrebami šteje le tiste, ki imajo čustvene in vedenjske motnje, ne pa tudi težave. Slednje povzročata zmedo in (ne)pravočasno obravnavo otrok, ki še niso definirani kot tisti s čustvenimi in vedenjskimi motnjami. Navedeno je kot problem predstavljeno tudi v predlogu Zakona o obravnavi otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami, ki je bil podan leta 2019,⁵ trenutno pa je v obravnavi na Vladi RS. Nasploh je problematična, predvsem pa nesistematična zakonodaja na področju vzgojnih zavodov in usmerjanja otrok s čustvenimi in vedenjskimi težavami oz. motnjami in njihovi obravnavi že nujno potrebovala spremembe. Predlog zakona med drugim omenja preventivno dejavnost, s katero bi lahko pravočasno obravnavali tudi otroke oz. mladostnike s čustvenimi in vedenjskimi težavami in jim ustrezno pomagali.

Za lažjo predstaviti si pogledimo, kako je problematiko opredelila Koboltova. Čustveno in vedenjsko neravnotežje posameznika se navzven izkazuje z nenavadnimi čustvenimi in vedenjskimi odzivi, ki so lahko blažji in prehodni (pri tem še ne mislimo na čustvene in vedenjske težave niti motnje) ali pa se izražajo kot pogostejše težave, ki se ob neugodnih nadaljnjih dejavnikih razvoja in življenjskih okoliščinah posameznika utrdijo kot motnje.⁶

Dejavniki, ki vplivajo na razvoj čustvenih in vedenjskih težav oz. motenj

Čustvene in vedenjske motnje ne nastanejo nenadoma, temveč običajno nastajajo dalj časa oz. so posledica nenadnih izgub in pritiskov. Prav tako naj ne bi bile trajne, zato se lahko omilijo ali izginejo.⁷

Na nenavadno, izstopajoče čustvovanje in/ali vedenje posameznika vpliva več dejavnikov. Stroka kot najpomembnejše navaja:

- individualni odziv posameznika na preplet bioloških dejavnikov,
- dejavnike posameznikovega razvoja ali značilnosti individualnih biografskih potekov,
- biografske reze, kot so preselitev, ločitev, zlorabe in druge travmatske izkušnje, ki vplivajo na razvoj lastnih strategij spoprijemanja z življenjskimi izzivi, razvoj socialnih veščin ter s tem dimenzij socialne in emocionalne inteligence,
- kombinacijo varovalnih/zaščitnih dejavnikov oz. odpornost na eni ter ogrožajoči/travmatski dejavniki, ki vplivajo bodisi na nezadovoljenost posameznikovih potreb bodisi na to, da posameznik občuti strah na drugi strani,
- interaktivne dejavnike socialnega/življenjskega okolja, v katerem sta osnovna in ključna vira družinsko in šolsko okolje.

Prav družinsko in šolsko okolje lahko kot najpomembnejša dejavnika nudita podporo in s tem preprečujeta nastajanje in vzdrževanje ali pa nasprotno sprožata čustvene stiske in tako prispevata k oblikovanju izstopajočih čustvenih in vedenjskih odzivov.⁸

Krajše povedano se čustvene in vedenjske motnje pojavijo zaradi genske zasnove ali pa se razvijajo od rojstva dalje v interakciji z okoljem, ki ga lahko opredelimo tudi kot socialni dejavnik, ki izvira iz otrokovega primarnega okolja (družine) in pedagoškega okolja (šola, vrstniki ipd.).

Da je domače okolje zares problematično, je bilo ugotovljeno tudi z raziskavo, ki jo je opravila Juričeva v okviru svoje seminarske naloge in v kateri so intervjuvanci kot glavni vzrok za nastanitev otrok in mladostnikov navedli prav neustrezne razmere v domačem okolju.⁹ Do podobnih ugotovitev so prišli tudi v drugih raziskavah, med drugim sta Gove in Crutchfield že leta 1982 ugotovila, da je najvplivnejši dejavnik za razvoj čustvenih in vedenjskih motenj čustvena nepovezanost med starši in otroki.¹⁰

Dejavniki tveganja v družini so naslednji:

- socialno-ekonomski status družine,
- nepopolna družina,
- disocialno vedenje enega ali več članov družine,
- neugodni odnosi v družini,
- neustrezna vzgoja,
- akutni življenjski dogodki (smrt, odhod ipd.),
- stresogeni dogodki (npr. stigmatizacija) itd.

Napetost pri otroku oz. mladostniku pa povzročajo tudi zakonska nesoglasja in nasilni prepiri, kar lahko vpliva na otrokovo osebnost v razvoju ter morebitni razvoj čustvenih in vedenjskih težav oz. motenj.¹¹

Kot otrokov prvi socialni sistem, v katerem živi, je družina tista, ki vpliva na njegovo osebnost v vseh razvojnih fazah. Če družina ne more zadovoljiti razvojnih potreb otroka, starši pa so kaotični in nestabilni ter preobremenjeni s svojimi težavami, takrat je bolj verjetno, da bo treba otroka namestiti v vzgojni zavod.

Kaznivo dejanje lažne oz. krive ovadbe

Seznani smo se s psihološkim delom čustvenih in vedenjskih težav oz. motenj pri otrocih in mladostnikih, zato lahko nadaljujemo s problematiko pravnega vidika, natančneje

z lažnimi ovadbami nasilja v družini kot dejavnikom razvoja čustvenih in vedenjskih težav oz. motenj.

Kriva ovadba po 283. členu KZ-1¹² določa, da se tisti, ki »koga naznani, da je storil kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti, pa ve, da ga ni storil, kaznuje z zaporem do dveh let«.

Kaznivo dejanje krive ovadbe pa se definira kot načrtno, zavestno, namerno, naklepno zavajajoče dejanje, ki se kot tako mora dokazati.¹³

Kaznivo dejanje nasilja v družini

Člen 191 KZ-1 v prvem odstavku na splošno določa kazensko sankcijo za kaznivo dejanje nasilja v družini, za to isto kaznivo dejanje, kadar je storjeno

»proti osebi, s katero je živel v družinski ali drugi trajnejši skupnosti, ki je razpadla«,

pa sankcijo določa tretji odstavek omenjenega člena.

Storilec kaznivega dejanja nasilja v družini se preganja po uradni dolžnosti, policija in tožilstvo torej raziščeta takšna kazniva dejanja, četudi oškodovanec tega ne bi želel. Da se to kaznivo dejanje preganja po uradni dolžnosti, nam pove, da za lažno ovadbo nasilja v družini pride v poštev 283. člen KZ-1 in s tem posledice, v našem primeru za starše otroka oz. mladostnika.

Zakonska podlaga za odgovornost torej obstaja, vprašanje pa je, kako je v praksi. Glede na izkušnje namreč niti tožilstvo niti sodišče teh lažnih ovadb v ničemer ne preganjata. Matere, ki lažno ovadijo očeta, (skoraj) nikoli ne odgovarjajo, zaradi česar se z lahkoto odločijo za tako dejanje. V primeru, kjer je hčerka iz očetove knjižnice vzela knjigo, svetovno uspešnico o najstniški prostitutki, je mati ovadila očeta za spolne zlorabe, posledično pa oče otrok ni videl več kot leto dni. Na koncu je bil sicer oče oproščen, toda posledice, ki so nastale zanj in za otroke (ki konec koncev niso videli očeta v tem času), so že nastale in se jih za nazaj ne da odpraviti. Zoper mater pa v tem primeru ni bilo kazenskega pregona.¹⁴

Obtožbe o nasilju kot del ločitvenih postopkov

Prav tako obtožbe nasilja vsebuje že veliko ločitvenih spisov, ki jih odvetniki (na srečo) sicer že nekako znajo ločiti na resne in neresne, kljub temu pa pride do neljubih oz. nepotrebnih posledic in zapletov. Velikokrat ženske lažno ovadijo moškega zaradi jeze, sovraštva ali ljubosumja ob prenehanju zveze. Pogosto so (žal) tudi same krive za reakcije moškega, saj so jih na različne načine izzvale same. Sprašujemo pa se, kaj je pravzaprav namen takih obtožb. Najpogosteje je to pridobitev prednosti v ločitvenem postopku, običajno prav pridobitev varstva in vzgoje otrok, ki so zaradi dejanj svojih staršev potisnjeni v stresno in napeto okolje.¹⁵

Pri vsem tem pa ne pomaga veliko, če si oseba, ki je podala lažno ovadbo, v vmesnem času premisli. Bodisi se oseba pomiri in ugotovi, da se je preburno odzvala oz. da to, kar je storila, ni bilo v redu, bodisi z bivšim partnerjem uredita odnose. Ločitveni postopek, ki poteka na družinskem sodišču, je namreč ločen od (vzporednega)

⁸ Kobolt, A., nav. delo, 2011, str. 161.

⁹ Jurič, R., Kritična presoja klasifikacije čustvenih in vedenjskih motenj otrok in mladostnikov v vzgojnih ustanovah (seminarska naloga), Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor 2018.

¹⁰ Žibert, E., nav. delo, str. 138.

¹¹ Pantič, T., Športne aktivnosti v mladinskem domu Jarše, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport, Ljubljana 2013.

¹² Ur. l. RS, št. 50/12 – UPB in nasl.

¹³ <<https://www.dnevnik.si/1042710513>> (22. 10. 2020).

¹⁴ <<https://www.zurnal24.si/slovenija/odgovorni-starsi-tega-nepocenejo-179955>> (22. 10. 2020).

¹⁵ <<https://www.dnevnik.si/1042710513>> (22. 10. 2020).

kazenskega. Ločitev torej lahko že zdavnaj mine, spori se zgladijo, odnosi uredijo, oseba lahko obžaluje dejanje, toda obtožnica še velja. Obtožnice, ko je enkrat vložena, namreč ne moremo kar umakniti, ker si je oseba (prijavitelj) enostavno premislila, saj se to kaznivo dejanje preganja po uradni dolžnosti. Za čim mirnejšo rešitev je edina možnost, da tožilec predlaga odložni pregon, v času katerega mora obtoženec izpolniti vse pogoje, njegov pooblaščenec pa se pogodi za pogojno obsodbo, s čimer se je možno izogniti večletnemu kazenskemu postopku, ki bi se lahko končal z osmimi meseci zapora. Problem je, da preden sodišče spozna, da je šlo za lažno ovadbo, v povprečju traja od dve do štiri leta, v tem času pa lahko nastanejo (predvsem pri otrocih) hude posledice.¹⁶ (Po krivem) ovadenega partnerja tako dejanje lahko prikrajša do stikov z otrokom, nenazadnje pa si kasneje tudi težje izbori skupno vzgojo in varstvo, pa četudi se izkaže, da ima boljše starševske kapacitete.¹⁷

Tovrstne lažne ovadbe avtorji označujejo kot sindrom medstarševske ovadbe, ki ga primarno povezujejo z bitko za skrbništvo nad otrokom.¹⁸

Sodna praksa

V primeru Višjega sodišča v Ljubljani z opr. št. IV Cp 114/2012 sodišče med drugim omenja lažno kazensko ovadbo, ki jo je pritožnica (mati) podala zoper nasprotnega udeleženca (oče) zaradi (domnevnega) nasilja nad njunim mladoletnim otrokom. Pritožnica v pritožbi sicer navaja, da v odločitvi sodišča prve stopnje ni nikjer obrazloženo in utemeljeno, da je podala lažno kazensko ovadbo, pritožbeno sodišče pa v svoji obrazložitvi potrdi odločitev sodišča prve stopnje. Slednje argumentira s tem, da iz mnenja CSD, ki ga je upoštevalo sodišče prve stopnje, izhajajo ugotovitve o neustreznem odnosu oz. postopanju predlagateljice (matere) in o motivaciji, ki naj bi se za tem skrivala. Pritožbeno sodišče pove tudi, da se bo o očitajočih dogodkih iz (lažne) kazenske ovadbe ugotavljalo (in odločalo) v okviru kazenskega postopka, ki naj bi se po besedah predlagateljice začel zoper nasprotnega udeleženca. Hkrati pa pritožbeno sodišče omeni tudi mnenje CSD, ki je ocenil, da oče otrok ni ogrožal ne neposredno ne posredno. Dogodek med staršema pritožbeno sodišče opiše kot »samo kamenček v mozaiku odnosov med obema staršema«. Na koncu obrazložitve pritožbeno sodišče pravi, da je (na podlagi mnenja CSD) »treba v izogib nadaljnjim težavam, neustreznemu psihičnemu obremenjevanju in prikrajševanju otroka čim prej določiti obseg in izvajanje stikov mladoletnega otroka z očetom«.

Zaradi suma spolne zlorabe je bil oče prikrajšan do izvajanja stikov z otrokom tudi v primeru Višjega sodišča v Ljubljani z opr. št. IV Cp 3378/2016. Sprva je sodišče ugodilo tožbi matere in ji dodelilo sina v vzgojo in varstvo, hkrati pa so bili določeni obširni stiki z očetom. Kasneje je mati zaradi suma spolne zlorabe predlagala izdajo začasne odredbe, s katero naj se očetu prepovejo stiki. Na koncu je bilo določeno, da ima oče enkrat tedensko stik z otrokom pod nadzorom CSD, kar je bil tudi predmet odločanja pritožbenega sodišča. Eden izmed nosilnih razlogov za izdajo začasne odredbe je bil ravno sum spolne zlorabe, ki ga je navedla mati otroka.

Pritožbeno sodišče je v obrazložitvi pojasnilo, da se sum poskusa napeljevanja k spolnim dejanjem ni potrdil, ter hkrati poudarilo, da je sodišče z izdajo začasne odredbe drastično zarezalo v očetovo ter otrokovo pravico do

njunih stikov. Sicer pritožbeno sodišče ugotavlja tudi, da je oče z otrokom manipuliral v škodo matere, za kar je že sodišče prve stopnje predlagalo udeležitev na ustreznem svetovanju, »ki bi povečalo znanja starša glede varovanja otrokove spolne, čutne in osebne intergriranosti [...] daje staršu usmeritve, kako lahko na varen in otroku dobro prilagojen način usmerja dejavnosti z njim, sestavni del pa je tudi obravnava negativnega prikazovanja drugega starša, ki lahko najbolj škoduje otroku samemu in njegovemu zdravstvenemu razvoju [...] celo daljnoročno obrne otroka zoper starša, ki o drugem govori negativno«.

Pritožbeno sodišče je poudarilo, da je izvedensko delo (v postopkih urejanja družinskih odnosov) namenjeno varstvu oz. zaščiti otroka. V konkretnem primeru je eden izmed izvedencev pri otroku ugotovil prisotnost kontaminacije, ki je posledica prevelike izpostavljenosti otroka različnim strokovnim osebam, postopkom, obravnavam ipd. Tudi zaradi tega je sodišče pozvalo oba starša, da iz svojih zamer otroka popolnoma izključita.

Enostavno je treba sprejeti dejstvo, da sta v življenju otroka pomembna oba, otrok mora biti v dobrem odnosu z obema, »ker je to v njegovo največjo korist«. »Razpad razmerja [...] predstavlja (za otroka) stres in obremenitev [...]. Otrok za nastalo situacijo ni prav nič kriv, zato je dolžnost staršev [...] da se medsebojno spoštujeta kljub obstoju negativnih čustev, ki izvirajo iz njunega neuspelega razmerja. Otrok ima oba starša rad in je nanju, kot je pokazal dosednji dokazni postopek, tudi močno navezan.«

V tem primeru je pritožbeno sodišče res lepo poudarilo bistvo urejanja družinskih zadev, in to sta seveda otrokova korist in nevarnost negativnih posledic, ki lahko vplivajo nanj ob neustreznem obnašanju staršev.

V primeru Vrhovnega sodišča z opr. št. II Ips 171/2018 je prav tako šlo za onemogočanje stikov očeta z otrokom, sprva sicer zaradi preprečevanja z materine strani, kasneje pa zaradi njenega vpliva na deklico z indoktrinacijo in neresničnimi trditvami, da naj bi oče deklico spolno nadlegoval (kar se je izkazalo za neresnično).

Tri izvedenska mnenja so verjetnost spolne zlorabe izpodbila tudi v primeru Višjega sodišča v Ljubljani z opr. št. IV Cp 1715/2016.

Sklep

Seznani smo se z dejavniki, ki vplivajo na razvoj čustvenih in vedenjskih težav oz. motenj pri otrocih in mladostnikih, in ugotovili, da je družina primarna oz. prvi otrokov socialni stik, ki vpliva na njegovo celotno razvojno fazo. To je pomembno za lažje razumevanje, kako nevarne posledice imajo lažne ovadbe nasilja v družini.

Že družinski zakonik v osrčje urejanja družinskih zadev postavlja otroka in njegovo korist, kar je v svoji obrazložitvi poudarilo tudi pritožbeno sodišče v zadevi z opr. št. IV Cp 3378/2016. Starši, pri katerih obstajajo zamere, negativna čustva, ljubosumje ali kakršnakoli druga okoliščina, ki bi privedla do morebitnih lažnih ovadb nasilja v družini, bi se zato morali zavedati, da najhujše posledice njihovih ravnanj trpijo prav otroci. Na tej točki se strinjam z odločitvijo sodišč oz. izvedenci iz zgoraj omenjene zadeve, ko so v konkretnem primeru očetu svetovali udeležbo na ustreznem svetovanju. To bi lahko postala dobra praksa reševanja težav med partnerji oz. bivšimi partnerji, ki bi zmanjšala neustrezna ravnanja in nepotrebno izpostavljanje otroka stresnim dejavnikom.

¹⁶ Prav tam.

¹⁷ <<https://www.metropolitan.si/odnosi-in-psihologija/po-locitvi/>> (22. 10. 2020).

¹⁸ Rakovec Felser, Z.: Ima prijava spolne zlorabe lahko elemente zlorabe otroka?, PP, št. 24-25/2014, str. 11.